

سرشناسه	: خان محمدی، کریم، ۱۳۳۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: اخلاق در شبکه های اجتماعی: مواجهه ای اخلاقی با آسیب های شبکه های اجتماعی
مشخصات نشر	: تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، پژوهشکده باقرالعلوم (ع)، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۶ ص.
شابک	: ۱۱۰۰۰ ریال: ۶-۰۲-۸۱۷۶-۶۰۰-۹۷۸
وسیت فهرست نویسی:	قیفا
موضوع	: شبکه های اجتماعی پیوسته -- جنبه های اجتماعی
موضوع	: Online social networks -- Social aspects
موضوع	: خانواده ها -- جنبه های اخلاقی
موضوع	: Families -- Moral and ethical aspects
موضوع	: فضای مجازی -- ایران -- جنبه های اجتماعی
موضوع	: Cyberspace -- Social aspects
پایه افزوده	: شامل، علی اکبر، ۱۳۵۰ -
پایه افزوده	: سازمان تبلیغات اسلامی، پژوهشکده باقرالعلوم (ع)
ردیف	: الف ۲/خ HM۷۲۲
رده بندی دیویی	: ۶/۷۵۲
شماره کتابشناختی	: ۵۰۰۴۹۰

عنوان:	اخلاق در شبکه های اجتماعی
تألیف:	کریم خان محمدی / علی اکبر شاملی
ناشر:	پژوهشکده باقرالعلوم (ع)
چاپ:	طه
نوبت و سال چاپ:	اول / ۱۳۹۷
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
قیمت:	۱۱,۰۰۰ تومان
شابک:	۶-۰۲-۸۱۷۶-۶۰۰-۹۷۸

مرکز پخش: قم، بلوار نیایش، جنب مصلى قدس، پژوهشکده باقرالعلوم (ع)

تلفن ۳۷۷۴۰۳۶۹ - ۰۲۵

نشانی پایگاه اطلاع رسانی: www.rbo.ir

فهرست

۱۱		سخن پژوهشگر
۱۳		پیش گفتار
۱۵		مقدمه

فصل اول: تعریف اصطلاحات/ ۱۹

۲۱		اخلاق
۲۵		اخلاق کاربردی
۲۸		شبکه اجتماعی
۲۹		رسانه های اجتماعی
۳۲		شبکه اجتماعی سایبری
۳۵		امکانات ارتباطی شبکه های اجتماعی سایبری

فصل دوم: آفت ها و آسیب های شبکه های اجتماعی/ ۴۳

۴۵		آسیب های فردی
۴۵		آسیب های ناظر به جسم
۴۶		۱- کم خوابی
۴۸		۲- چاقی
۴۹		آسیب های ناظر به روان

۴۹	۱- اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی.....
۵۴	دلایل اعتیاد به اینترنت و شبکه‌های اجتماعی از نظر سولرو گروهل.....
۵۷	۲- انزوای اجتماعی.....
۶۰	آسیب‌های اجتماعی.....
۶۰	آسیب‌های ناظر به خانواده.....
۶۰	۱- دوری از خانواده.....
۶۲	۲- آسیب‌های روحی.....
۶۴	۳- طلاق عاطفی.....
۶۶	آسیب‌های نوجوانان به جامعه.....
۶۶	الف- عدم رعایت شیوه‌های عفت.....
۶۸	عفت دلالی.....
۶۹	۱. هرزه‌نکاری.....
۷۱	۲. دروغ‌گویی و آسیب.....
۷۱	۳. توهین.....
۷۲	۴. انتشار فیلم و عکس خصوصی.....
۷۲	عفت غیرکلامی.....
۷۳	الف: عفت غیرکلامی فردی.....
۷۳	۱. عفت در لحن کلام.....
۷۳	۲. عفت در حجاب و پوشش.....
۷۷	ب: عفت غیرکلامی گروهی.....
۷۸	ب: نقض حریم خصوصی و عدم امنیت.....
۸۴	ج: تغییر هویت و هویت مجازی.....

فصل سوم: رابطه آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی با اخلاق / ۸۰

۸۹	آسیب‌های جسمانی از منظر اخلاق اسلامی.....
۹۰	اعتیاد به اینترنت و شبکه‌های اجتماعی از منظر اخلاق.....
۹۷	انزوای اجتماعی از منظر اخلاق اسلامی.....
۱۰۰	آسیب‌های خانوادگی از منظر اخلاق.....

۱۰۲.....	حریم خصوصی از منظر اخلاق
۱۰۲.....	اصول اخلاقی حریم خصوصی در اسلام
۱۰۲.....	۱- استیذان
۱۰۳.....	۲- ستاریت خداوند
۱۰۴.....	۳- رازداری
۱۰۶.....	۴- عدم تجسس
۱۰۷.....	۵- اصل انعکاس
۱۰۷.....	۶- پرهیز از ظلم
۱۰۸.....	۷- سبیت
۱۰۹.....	۸- آزاره اذیت
۱۱۰.....	عوامل ناقضین حریم خصوصی
۱۱۰.....	۱. کاربران شبکه‌های اجتماعی
۱۱۰.....	۲. گردانندگان شبکه‌های اجتماعی
۱۱۲.....	۳. دولت‌های حاکم بر شبکه‌های اجتماعی
۱۱۲.....	رفع تزاخمی اخلاقی
۱۱۶.....	۱. محاسبه مصالح:
۱۱۹.....	الف: تقدم مصالح اخروی بر مصالح دنیوی:
۱۲۱.....	ب. تقدم مصالح عام بر مصالح خاص:
۱۲۲.....	۲. تطبیق با اهداف اخلاقی
۱۲۳.....	۳. تقدم امر دارای اهمیت بیشتر:
۱۲۶.....	هویت مجازی از منظر اخلاقی

فصل چهارم: گذر از آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی/۱۲۹

۱۳۱.....	اقدامات فردی
۱۳۱.....	اقدامات پیشگیرانه
۱۳۱.....	۱- تفکری خلاق برای شروع
۱۳۲.....	دوست شدن و عضویت در گروه
۱۳۴.....	۲- ساخت ملکه اخلاقی

- ۳- مراقبه و محاسبه ۱۳۸
- اقدامات درمان گرایانه ۱۴۱
- ۱- قبول مشکل ۱۴۱
- ۲- ترک عادت ۱۴۲
- گام اول: آینده نگری ۱۴۳
- گام دوم: مبارزه با اعتیاد ۱۴۴
- گام سوم: مقاومت به خوب بودن ۱۴۵
- رعایت اصل عفت ۱۴۶
- رعایت عدت کلامی ۱۴۶
- ۱- کنترل زبان ۱۴۶
- ۲- رعایت رباط با غیر هم جنس ۱۴۸
- ۳- حسن خلق ۱۵۰
- رعایت عفت کلامی ۱۵۲
۱. کنترل نگاه ۱۵۲
۲. احترام به حریم خصوصی دیگران ۱۵۶
- گام چهارم: بازگشت به اجتماع حقیقی ۱۵۸
- اقدامات اجتماعی ۱۵۹
- وظایف خانواده ۱۵۹
- الف: باید ها ۱۵۹
۱. وعظ و نصیحت ۱۵۹
۲. محبت و مهرورزی ۱۶۳
۳. حفظ حرمت ۱۶۵
۴. تشویق و تنبیه مناسب ۱۶۷
۵. یاری رساندن فرزندان برای ایجاد ملکات ۱۷۱
- ۱-۵- نظارت و کنترل ۱۷۱
- ۲-۵- تشویق فرزندان به شرکت در برنامه های اجتماعی ۱۷۱
- ۳-۵- دیدار با خویشان ۱۷۲
- ۴-۵- انتخاب دوست خوب و دور کردن از دوستان ناباب ۱۷۲

۱۷۴.....	۶. رفع نیازهای جنسی
۱۷۴.....	ب- نبایدها
۱۷۴.....	۱. تنبیه غیرمجاز
۱۸۱.....	۲. تحقیر کردن
۱۸۳.....	۳. تحمیل کردن
۱۸۷.....	۴. تضاد و ناهماهنگی گفتار و کردار
۱۹۰.....	وظایف نهادهای اجتماعی
۱۹۱.....	۱- آموزش سواد رسانه‌ای
۱۹۳.....	مراجعه سواد رسانه‌ای
۱۹۴.....	۲- حفظ امنیت کاربران
۱۹۷.....	پیشنهادهای:
۱۹۷.....	۱- وظایف کاربر
۱۹۸.....	۲- وظایف خانواده
۲۰۰.....	۳- وظایف نهادهای دولتی
۲۰۱.....	منابع
۲۰۱.....	فارسی
۲۰۱.....	۱- کتاب‌ها
۲۰۸.....	۲- مقاله‌ها
۲۱۰.....	عربی
۲۱۱.....	انگلیسی
۲۱۷.....	اینترنتی

سخن پژوهشکده

بسیاری از اندیشمندان عصر کنونی را به حق، «جامعه اطلاعاتی» نامیده‌اند؛ جامعه‌ای که با بهره‌مندی از رای بشر به ارمغان آورده، آسیب‌هایی نیز به همراه داشته است.

در جامعه اطلاعاتی، انسانها با انزوای از داده‌های بدون منبع معتبر مواجه می‌شوند. به تعبیر برخی متفکران، «ماه اطلاعات» گریبان‌گیرند. در چنین فضایی، به دلیل ناشناخته بودن تولیدکنندگان، برای نقض هنجارهای اخلاقی، نسبت به فضای سنتی، بی‌شتر است؛ از این رو، اندیشوران متعهد، به جای «جامعه اطلاعاتی»، در پی تحقق «جامعه معرفتی» هستند. در جامعه معرفتی، در سطح نهادی تلاش می‌شود با پرهیز از شکاف دیجیتال و توزیع برابری ساخت‌ها، جامعه به سوی عدالت رهنمون گردد و در سطح کنشگری، آحاد ربران تلاش می‌کنند با رعایت اصول اخلاقی، بر فضای آسیب‌زای جامعه اطلاعاتی حاکم شده و از مواهب آن بیشتر بهره‌مند شوند. این مهم، در جامعه اسلامی جز با مرجعیت اخلاق اسلامی، تحقق‌پذیر نیست.

پژوهشکده باقرالعلوم (ع)، با عنایت به چارچوب گفته‌شده، کتاب «اخلاق در شبکه‌های اجتماعی؛ مواجهه‌ای اخلاقی با آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی» را منتشر نموده و امیدوار است گامی هرچند کوچک، برای نهادینه‌سازی اخلاق اسلامی، با محوریت خانواده محسوب گردد. ایده محوری کتاب این است که در

جامعه امروزی که اطلاعات از منابع نامتناهی و ناشناخته تولید می‌گردند، کنترل متمرکز از سوی دولت‌ها چندان سودی ندارد؛ اما خانواده‌ها می‌توانند به عنوان هسته مرکزی جامعه، اخلاق اسلامی را نهادینه نمایند.

پژوهشکده باقرالعلوم علیه السلام

www.Ketab.ir

پیش گفتار

با انقلاب اطلاعات و فناوری در عصر کنونی، و همچنین فراگیری شبکه‌های اجتماعی و رشد روزافزون دسترسی به آن‌ها، دغدغه بزرگی در جامعه شکل گرفته است. از فراگیری استفاده آسان، تا آنچه باید گفت که در چند سال اخیر، شبکه‌های اجتماعی بعد از موتورهای جستجو، در رتبه دوم استفاده قرار گرفته‌اند. درباره دسترسی راحت به آن، همین بس که این شبکه‌ها فقط مختص به رایانه نبوده، در تلفن‌های همراه کاربران به سهولت و با هزینه کمی قابل دسترسی هستند و به معنای واقعی، همراه فرد هستند و همین مسئله باعث شده تا کنترل خانواده‌ها بر این مورد کمتر گردد.

شبکه‌های اجتماعی فوایدی دارد، از جمله: سهولت گفتگو، تبادل اطلاعات، دسترسی آسان و سریع به اطلاعات و اخبار روز، آشنایی با فرهنگ‌های مختلف، اجتماعی‌تر شدن افراد و ...

این شبکه‌ها با وجود داشتن این فواید، مضراتی هم دارند، که می‌توان به خطراتی مثل دزدی اطلاعات یا ویروس‌هایی که روزبه‌روز در حال افزایش هستند اشاره کرد. اما بیشترین خطری که کاربران را تهدید می‌کند، تغییر نوع رفتار آن‌ها در این نوع شبکه‌هاست، که خود می‌تواند در شخصیت و روابط خانوادگی و اجتماعی فرد تأثیرگذار باشد. این معضل باعث می‌شود در آینده، جامعه‌ای با مشکلات اخلاقی

فراوان و آمار رو به افزایش مشکلات خانوادگی و طلاق و نابهنجاری های اجتماعی داشته باشیم. از این رو برای حل این مشکلات، که صرفاً شخصی نیستند و می توانند باعث بروز مشکلات اجتماعی گردند، اخلاق به عنوان یک عامل بازدارنده، که با خودکنترلی همراه است می تواند بیش از هر چیز دیگری مؤثر باشد.

مقدمه

امروزه با گسترش فناوری اطلاعات، ارتباطات اجتماعی به سهولت انجام می‌پذیرد. یکی از پیامدهای گسترش فناوری، شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی است. شبکه اجتماعی به حتمتارز شبکه اجتماعی است که از گره‌هایی (که عموماً فردی یا سازمانی هستند) تشکیل شده است. این گره‌ها توسط یک یا چند نوع خاص از وابستگی به هم متصل‌اند. از این وابستگی‌ها می‌توان به روابط دوستانه، همشهری بودن، هم‌وطن بودن، روابط تجاری و روابط خانوادگی اشاره کرد.

شبکه‌های اجتماعی مجال شکل‌گیری اجتماعات جدید از کاربران را فراهم می‌کند. «از زمان تونیس^۱ به بعد و تلاش او برای تعریف در گونه جمع انسانی، یعنی اجتماع در مقابل جامعه، همه متفکران علوم اجتماعی و فرهنگ «رودرو بودن»، «محدودیت تعداد» و «ابتناء بر روابط عاطفی و نه روابط عقلانی» را از خصائص بنیانی اجتماع عنوان کرده‌اند.»^۲ هر چند روابط کاربران شبکه‌های اجتماعی رابطه‌ای با واسطه است و نه رودرو، بسیاری از مطالعه کنندگان اینترنت تمایل دارند از اصطلاح «اجتماع» برای اشاره به جمع کاربران استفاده کنند.

«شبکه‌های اجتماعی بر پایه اینترنت، از قبیل فیس‌بوک در عین حال که فضاهایی هستند که در آن‌ها افراد دوستان جدیدی پیدا می‌کنند و یا دوستان قدیمی خود

۱. Tonnies

۲. صحرايي، جزوه آموزشی: آشنایی با مبانی اطلاعاتی و اینترنتی، ۱۳۹۳: ۳۱.

را در جریان تغییرات زندگی‌شان قرار می‌دهند، مکان‌هایی برای تبادل نظر هستند که در آن‌ها جوانان عقاید و نظرات خود را با هم به اشتراک می‌گذارند. شبکه‌های اجتماعی به طور کلی، مکان‌هایی در دنیای مجازی هستند که مردم در آن‌ها خود را به طور خلاصه معرفی می‌کنند و امکان برقراری ارتباط بین خود و همفکرانشان را در زمینه‌های مختلف مورد علاقه فراهم می‌آورند.^۱

در سال ۱۳۹۲، تعداد کاربران اینترنت در ایران به ۱۶ میلیون نفر رسید. شبکه‌های اجتماعی هستند و دست‌کم ماهی یک‌بار سراغ صفحات شخصی خود در شبکه‌های اجتماعی می‌روند. البته پیش‌بینی می‌شود این رقم طی چند سال آینده به ۲۰ میلیون نفر قابل ملاحظه افزایش یابد. به گزارش ایتنا، مرکز تحقیقاتی eMarketer براساس جدیدترین بررسی‌های خود اعلام کرد که حدود ۱۰۶۱ میلیارد نفر از مردم جهان در شبکه‌های اجتماعی عضو هستند.^۲

از مزایای شبکه‌های اجتماعی می‌توان به مواردی مانند نزدیکی و قابل لمس بودن، دسترسی آسان، قابل استفاده بودن برای همه، برخط بودن اشاره کرد و همچنین «از آثار مثبت اینترنت به‌روز کردن اطلاعات، استفاده از مطالب علمی و دسترسی به فناوری‌های روز است، اما به موازات آن گرایش نوجوانان و جوانان به چت روم‌ها، عشق‌های مجازی، کلاهبرداری و سوءاستفاده از دختران و پسران با ارائه شخصیت‌های دروغین، ازدواج‌های اینترنتی، سرقت اطلاعات و اخاذی را موجب شده است»^۳ یکی از مهم‌ترین تأثیرهای منفی فضای مجازی بر افراد، راه محتوای نامناسبی است که به راحتی در اختیار همه افراد قرار دارد و می‌تواند امنیت اخلاقی خانواده‌ها را به خطر اندازد. براین اساس، در فضای مجازی مشکلات و مسائل اخلاقی جدیدی ایجاد شده که پیش‌ازین وجود نداشته و نیازمند رسیدگی است. دسترسی آسان به محتوای هرزه‌نگارانه را می‌توان از این نوع دانست.

۱. ذوالقدر و قاسم زاده عراقی، بررسی انگیزه‌های کاربران در استفاده از رسانه اجتماعی، ۱۳۹۲: ۵۴ و ۵۵.

۲. قابل دسترس در سایت <http://www.itna.ir/vdceppqi> ۴۱۸۱aa۲.html. آخرین بازدید ۱۳۹۳/۱۲/۱۱.

۳. ابراهیم پور و خزایی، آسیب‌های نوپدید: شبکه‌های اجتماعی مجازی در کمین خانواده‌ی ایرانی، ۱۳۹۱: ۴.

ورود شبکه‌های اجتماعی به جامعه اسلامی ایران و فراگیر شدن آن سبب بروز آسیب‌هایی گردیده که برای نمونه می‌توان به افزایش روابط دختر و پسر، عدم رعایت عفت، شیوع محتوای هرزه‌نگارانه، انزوا و افسردگی، دوری از خانواده، اعتیاد به اینترنت و عدم رعایت اخلاق اسلامی در بین کاربران ایرانی اشاره کرد.

دین اسلام که کامل‌ترین دین است علاوه بر زندگی فردی به مناسبات اجتماعی حاکم بر لحاظ فقهی، سیاسی، اجتماعی و اخلاقی نظرویه‌ای داشته است و آموزه‌های اخلاقی فراوانی دارد که زندگی اجتماعی نمودار می‌شود که به عنوان مثال می‌شود به صداقت، غیبت و... نام برد که همگی در ارتباط با دویا چند نفر که ما آن را اجتماع می‌نامیم نمودار می‌گردد و تحقیقات فراوانی با عنوان اخلاق اجتماعی در اسلام انجام شده است.

در اخلاق اجتماعی لازم روابط بین انسان‌ها نسبت به یکدیگر مورد بحث قرار می‌گیرد که یک نوع رابطه حقیقی است یعنی شبکه‌های اجتماعی یک نوع رابطه مجازی است. در فضای مجازی همان‌طور که «بودریار» می‌گوید، ما دیگر آدمیان نیستیم، بلکه پیام‌هایی روی صفحه رانده‌ای یکدیگریم^۱ گرچه این ارتباط را می‌شود نوعی ارتباط حقیقی دانست، چرا که ارتباطات افراد در اینترنت جدای از فضای حقیقی زندگی نبوده است، ولی به عنوان نمونه یک فرد می‌تواند برای خود هویت‌های مختلفی درست کرده و رفتارهایی از خود نشان دهد که در ارتباطات بیرونی و حقیقی انجام نمی‌دهد به طور مثال یک کاربر از خود عکس‌هایی را در شبکه‌های اجتماعی باز نشر می‌کند که هیچ‌وقت این عکس‌ها را در فضای حقیقی نشان نمی‌دهد.

اگر اخلاق را مجموعه صفات روحی و باطنی انسان بدانیم (اخلاق صفاتی) یا آن را مجموعه اعمال و رفتار عملی انسان بدانیم (اخلاق رفتاری) و یا ترکیبی از خصوصیات روحی و عملی هر انسان را اخلاق تلقی کنیم باز به دو بخش مثبت و

منفی یا پسندیده و ناپسند و یا انسانی و غیرانسانی تقسیم می‌شود که در فرهنگ و معارف اسلامی به آن فضائل و رذائل گفته می‌شوند.

در نگاه اسلام، خداوند برای انسان دو رسول ظاهر و باطن قرار داده و نیک و بد افعال فرد را به قضاوت آن دو منوط داشته است و همان‌طور که به حسن و قبح شرعی اعتبار داده به حسن و قبح عقلی نیز اعتبار داده است.^۱ رسول ظاهر پیامبران الهی و رسول باطن عقل انسان به عنوان قوه تشخیص خوب از بد است. از این رو در اسلام ساخت حسن و قبح رفتار و اعمال آدمی دارای ملاک و معیاری است که به وسیله سبقت پیامبر و عقل محک زده شده و به قضاوت کشیده می‌شود.

در مورد الیونگ رویارویی با این شبکه‌ها نظرات فراوانی داده شده است که از خلال این نظریات راه کارها و تکنیک‌هایی بیرون آمده که می‌توان برای مثال به تکنیک فیلترینگ اشاره کرد. ولی در بین حال سؤالی که شاید ذهن‌ها را به خود مشغول کرده باشد این است که آیا یک عامل بیرونی به تنهایی می‌تواند موجب نجات فرد گردد تا در منجلاب فساد قرار نگیرد. همچنین چقدر این عوامل بیرونی تأثیرگذار هستند. ما در این کتاب به این نتیجه - واهیم رسید که یک عامل بیرونی مثل فیلترینگ و یا خانواده به تنهایی نمی‌توانند جلوی افراد را بگیرند و حتی افراد می‌توانند با استفاده از فیلتر شکن‌ها و همچنین استفاده از این شبکه‌ها به دور از کنترل خانواده‌ها با این عوامل مقابله کنند، بلکه باید با پیشنهاد اخلاق که یک عامل خودکنترلی است و تشویق کاربران به ممارست و تکرار اصول اخلاقی فرد را دارای ملکه اخلاقی کنیم تا خودش عامل جلوگیری از سقوط در منجلاب فساد گردد.